

La situació sociolingüística de l'anglès al Japó

per Nobuyuki Tukahara

Resum

A l'Estat japonès, la immensa majoria (se suposa que quasi un 98 %) de la població té el japonès com a llengua principal. Malgrat això, fins avui s'han fet diverses propostes d'oficialització de l'anglès. La primera es va fer l'any 1872 per Arinori Mori. L'última amb un cert ressò social va ser la de l'informe elaborat l'any 2000 pel comitè consultiu del primer ministre Obuti. La característica comuna d'aquestes dues propostes és el seu punt de vista, ja que tracta la llengua només com una eina per a l'estratègia estatal i, per tant, s'hi presenten mancances des del punt de vista del dret lingüístic. Es podria dir que aquesta característica és el reflex d'una ideologia lingüística arrelada a la societat japonesa i reforçada al llarg de la modernització que considera la llengua només com un mer instrument. És la ideologia que ens explicaria també perquè les llengües autòctones distintes del japonès (l'ainu i la llengua d'Okinawa) estan tan minoritzades.

Sumari

1. Introducció
2. La situació sociolingüística de l'anglès al Japó
3. La ideologia lingüística
4. Conclusió
5. Bibliografia

1. Introducció

El japonès és una llengua oficial *de facto* de l'Estat japonès. *De facto*, perquè malgrat que s'utilitzi a tot l'àmbit social, no hi ha cap legislació que el defineixi com a llengua oficial. A la vida quotidiana no hi ha cap necessitat de conèixer una altra llengua que el japonès. Amb tot, això no significa que sigui un estat totalment monolingüe. Tot seguit descriurem la composició lingüística de l'Estat japonès.

El japonès té aproximadament 125.000.000 parlants. Pel que fa al nombre de parlants, a l'escala mundial se situa en la novena plaça, després del portuguès (aproximadament 170.000.000 parlants). I a l'Estat japonès almenys hi ha dues llengües autòctones distintes del japonès: l'ainu i la llengua d'Okinawa. No se sap exactament quants parlants tenen aquestes llengües, però se suposa que Ainu en té de desenes a centenars, i que la llengua d'Okinawa en té centenars de milers. A part d'aquestes llengües autòctones, també es parlen altres llengües estrangeres com el coreà, el xinès, el portuguès, el pilipino, el castellà, l'anglès, el tailandès, etc. No disposem de xifres pel que fa al nombre de parlants d'aquestes llengües, però tenim com a referència les dels estrangers registrats.

Taula 1. Nombre d'estrangers registrats a l'Estat japonès (any 2000).

Nacionalitat	Nombre
Coreana (Nord i Sud)	635.269
Xinesa	335.575
Brasilera	254.394
Filipina	144.871
Peruana	46.171
Nord-americana	44.856
Tailandesa	29.289
Indonèsia	19.346
Vietnamita	16.908
Britànica	16.525

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes a la pàgina oficial del Ministeri de Justícia.¹

En total són 1.686.444 els estrangers registrats l'any 2000. És indubtable que la immensa majoria de la població japonesa té el japonès com la seva llengua principal, ja que la suma dels parlants de les llengües autòctones distintes al japonès i estrangeres ni tan sols arriba al 2 % de la població total. La gran majoria dels parlants d'ainu i de la llengua d'Okinawa, així com la majoria dels coreanoparlants són bilingües en japonès.

Si tenim en compte que es pot prescindir de les llengües no japoneses a la vida quotidiana i el reduït percentatge dels parlants d'aquestes, sembla lògic que no hi hagi cap legislació pel que fa a la llengua oficial. Però la veritat és que hi ha hagut diverses propostes per a legislar-la. L'última amb un cert ressò social es troba en un informe publicat l'any 2000 i elaborat pel comitè consultiu del primer ministre Obuti,² que argumentava la promoció de l'anglès com l'estratègia estatal, amb vista a l'oficialització d'aquest a llarg termini. Després, Youichi Funabashi, periodista i membre d'aquest comitè, va publicar un assaig en el qual proposava una llei lingüística que definís el japonès com a primera llengua oficial i l'anglès com a segona (Funabashi: 2000).

Per què s'han fet aquestes propostes que semblen poc lògiques? Què significa el ressò social obtingut? Reflexionar i analitzar aquest fenomen ens podrà donar una visió sobre la situació sociolingüística de l'anglès al Japó. Així, ara repassem les dades bàsiques sobre el tema.

2. La situació de l'anglès al Japó

2.1. La competència lingüística en anglès

Per falta de dades sobre la competència en anglès de la població japonesa (el cens no inclou cap pregunta en matèria de llengua), no tenim més remei que consultar els resultats d'uns exàmens populars d'anglès. Així, disposem de resultats del TOEFL (Test of English as a Foreign Language), del TOEIC (Test of English for International Communication) i l'EIKEN (Test d'anglès organitzat per la fundació The Society for Testing English Proficiency). Aquests resultats no són significatius, estadísticament parlant, però podran servir com a referència secundària.

¹ <http://www.moj.go.jp/>

² L'informe és disponible en 4 idiomes (japonès, anglès, coreà, xinès) a l'adreça següent: <http://www.kantei.go.jp/>

2.1.1. TOEFL

És un test organitzat per ETS (Educational Testing Service) i està dissenyat per mesurar la competència en anglès de la gent que no té l'anglès com a llengua principal. Les universitats dels Estats Units i del Canadà requereixen als aspirants internacionals d'aconseguir-ne un cert nivell. Veiem una part del resultat del període 2000-2001.

Taula 2. El resultat de TOEFL des de juliol de 2000 fins al juny de 2001.

Nacionalitat	Nombre d'examinands	Mitjana de punts (màxim 677)
Japó	35.121	505
Corea del Sud	32.814	530
Xina	92.720	560
Taiwan	21.897	519
Índia	18.088	575
Bulgària	559	574
Espanya	240	567

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes a la pàgina oficial d'Educational Testing Service.³

De tots els països, només aquests cinc asiàtics (Japó, Corea del Sud, Xina, Taiwan, Tailàndia i Malàisia) tenen un nombre d'examinands superior a 10.000. Bulgària és el país que té més examinands a Europa.

2.1.2. TOEIC

És un test també organitzat per ETS i està fonamentat i desenvolupat en l'experiència de TOEFL. L'objectiu és mesurar la capacitat comunicativa en anglès. Disposem d'un extracte d'un informe sobre examinands de TOEIC, de l'any 1997-1998. Fixem-nos en els resultats especificats per nacionalitats.

Taula 3. Els resultats de TOEIC 1997-1998.

Nacionalitat	Nombre d'examinands*	Mitjana de punts (màxim 990)
Japó	862.509	451
Corea del Sud	405.822	480
Xina	3.529	502
Taiwan	11.462	475
Tailàndia	27.330	487
Malàisia	1.079	669
França	45.285	632
Espanya	514	639

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes a *TOEIC Report on Testtakers Worldwide 1997-1998*.⁴

(*) La xifra és la suma del resultat d'IP (Institutional Program: el test dut a terme a petició de les empreses, les universitats, etc. per als seus membres) durant el curs 1997-1998.

³ <http://www.toefl.org/>

⁴ L'informe es troba a l'adreça següent: <http://www.toeic.com>

El Japó és el país que té més examinands en el món. I respecte dels països asiàtics, presenta una mitjana de punts més baixa.

2.1.3. EIKEN

És un test organitzat per la fundació The Society for Testing English Proficiency. No té abast internacional, però dins del marc nacional gaudeix de l'autoritat més alta i la seva qualitat està reconeguda pel Ministeri d'Educació i Ciència. Veurem els resultats de l'any 2001 i el nivell corresponent als tests anteriors, facilitats per la mateixa fundació.

Taula 4. El resultat d'EIKEN 2001

Nivell*	Nombre d'examinands	Nombre d'aprovat	Correspon a la puntuació TOEFL	Correspon a la puntuació TOEIC
1	30.423	2.147	610	908
Pre-1	126.387	12.960	542	751
2	419.126	88.644	456	519
Pre-2	592.962	212.965	n/a	n/a
3	819.520	411.541	n/a	n/a
4	604.773	432.430	n/a	n/a
5	375.370	303.488	n/a	n/a
TOTAL	2.968.561	1.464.135		

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes a la pàgina oficial de The Society for Testing English Proficiency.⁵

(*) El nivell 1 és el més alt, com es veu.

A partir només d'aquests 3 resultats, no podem deduir directament la competència en anglès de la població japonesa, ja que manquen de base estadística. Aquí ens limitem a indicar que la competència en anglès de la població japonesa, en general, no és gaire alta, i a confirmar l'elevada xifra de persones que es presenten als tests.

2.2. L'aprenentatge

La llengua anglesa s'aprèn bàsicament en tres àmbits. Al sistema escolar, a l'acadèmia privada, i a l'àmbit particular (professorat particular i autoaprenentatge).

2.2.1. Al sistema escolar

A l'ensenyament secundari (de 12 a 15 anys), hom ha d'aprendre una llengua estrangera. L'assignatura es diu "llengua estrangera", però pràcticament s'hi imparteix només l'anglès, ja que la majoria de les escoles no disposen de cap altra opció. Al batxillerat (de 15 a 18 anys) la situació es reproduïx. Per exemple, l'any 1995 hi havia 5.501 instituts de batxillerat⁶ i n'eren uns 160 que oferien altres llengües que l'anglès per seguir els cursos de llengua estrangera (Okado, 1998). És a dir, només el 3 % dels instituts tenien llengües estrangeres distintes a l'anglès com a assignatura.

A més, això no significa que l'anglès fos incompatible amb els altres idiomes com a assignatura.

L'any 2000, hi havia 4.103.717 alumnes d'ensenyament secundari i 4.165.434 alumnes de

⁵ <http://www.eiken.or.jp/>

⁶ Dades facilitades per la pàgina oficial del Centre d'estadística <http://www.stat.go.jp/>

batxillerat.⁷ Són 8.269.151 alumnes en total, i gairebé tots aprenen l'anglès d'alguna forma. I segons les normes d'orientació educativa del Ministeri d'Educació i Ciència, a l'ensenyament secundari s'assignen 87,5 hores anuals per a la "llengua estrangera" i al batxillerat 204 hores anuals (són hores estàndard i poden oscil·lar).

A les universitats també s'aprèn anglès. En general, l'alumnat ha d'aprendre dues llengües estrangeres, independentment de l'especialitat. I una de les dues sol ser l'anglès. L'any 2000 hi havia 2.471.755 universitaris.⁸

2.2.2. A l'acadèmia privada

L'any 1997, hi havia 1.333 acadèmies privades enquestades de llengua estrangera. En total, disposen de 6.152 punts operatius i 715.051 aprenents.⁹ Es dedueix que la gran majoria d'elles disposa, si més no, del curs d'anglès. Els ingressos del sector en el mateix any era d'uns 992.220.000 euros.¹⁰

2.2.3. A l'àmbit particular (el professorat particular i l'autoaprenentatge)

Del professorat particular no es troben dades quantitatives. Sobre l'autoaprenentatge, tenim com a referència unes dades de cursos televisius i radiofònics. L'emissora semiestatal NHK (Nihon Hôshô Kyôkai) ofereix cursos de llengües. Veiem la varietat de llengües i el temps d'emissió setmanal per a cada llengua.

Taula 5. Curs televisiu: llengües i temps d'emissió setmanal (abril 2002-març 2003)*.

Llengua	Temps d'emissió setmanal **
Italià	30
Rus	30
Espanyol	30
Francès	30
Xinès	30
Coreà	30
Alemany	30
Anglès	100
Japonès	25

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes al llibre de text del curs La conversa en anglès.

(*) Aquesta taula no inclou els programes infantils en anglès.

(**) El temps d'emissió setmanal en anglès és la suma de 5 cursos diferents.

⁷ ibid.

⁸ Dades facilitades per la pàgina oficial del Centre d'estadística <http://www.stat.go.jp/>

⁹ ibid.

¹⁰ ibid.

Taula 6. Curs radiofònic: llengües i temps d'emissió setmanal (abril 2002-març 2003).

Llengua	Temps d'emissió setmanal (minuts)*
Italià	120
Rus	120
Espanyol	120
Francès	120
Xinès	120
Coreà	120
Alemanys	120
Anglès	540

Font: Elaboració pròpia a partir de dades contingudes al llibre de text del curs "La conversa en anglès".

(*) El temps d'emissió setmanal d'anglès és la suma de 6 cursos diferents.

Els cursos d'anglès són, en total, 11, dels quals 10 tenen els llibres de text de publicació mensual. La suma de la tirada mensual d'aquests 10 llibres arriba a 4.420.000.¹¹ Es confirma la destacada presència de l'anglès entre altres idiomes.

2.3. L'ús de l'anglès

A la vida quotidiana no hi ha cap necessitat d'utilitzar l'anglès com a llengua vehicular. Els pocs àmbits en els quals es fa servir l'anglès de forma general són alguns cursos universitaris i departaments de les grans empreses de caràcter internacional. Aquí ens fixem en l'àmbit empresarial.

Podem veure dos resultats d'enquestes. El primer és d'una enquesta duta a terme entre els examinands de TOEIC sobre la freqüència d'ús de l'anglès al treball. Al període 2000-2001 (des de l'abril de 2000 fins al març de 2001), hi va haver 493.184 examinands, dels quals 185.143 confirmaren la necessitat d'usar l'anglès en el seu lloc de treball.¹²

El segon és d'una enquesta duta a terme per l'Associació de les Empreses Inversores a l'Estranger (Japan Overseas Enterprises Association)¹³ entre els seus membres. Al final de l'any 1999, l'Associació integrava 347 empreses, de les quals 130 van contestar l'enquesta. De 130 empreses, 32 (24.6 %) contesten que prefereixen contractar personal que sàpiga anglès; 50 (38.5 %) tenen prevista una prova d'anglès en el concurs d'accés al lloc de treball; i 31 (23.8 %) tenen en compte la competència en anglès a l'hora de la promoció.¹⁴

Pel que fa al requisit lingüístic, disposem d'alguns exemples.

¹¹ Dades obtingudes per la consulta telefònica a l'editorial.

¹² La xifra cotinguda a l'informe sobre TOEIC DATA & ANALYSIS 2000, és disponible a l'adreça següent: <http://www.toeic.or.jp/>

¹³ http://www.joea.or.jp/english/e_index.htm

¹⁴ Un dels articles de diaris sobre aquesta enquesta es troba a: <http://www.isize.com/>

Taula 7. Exemples de requisit d'anglès.

Empresa	Requeriments lingüístics (la xifra significa punts de TOEIC)
IBM Japó	Cap de secció 600 Subdirector 730
KOMATSU (maquinària constructora)	Directiu mitjà 500
KAOU (productes domèstics)	Encarregat principal 450 Cap de secció 500 Empleats de secció internacional 650
SHARP	Empleats de secció internacional 600
SMK (components electrònics)	La llengua vehicular interna és l'anglès i el japonès.

FONT: Informe de l'estudi general sobre l'actualitat del professorat d'anglès i el seu model ideal.¹⁵

Atès la creixent tendència a requerir la competència en llengua anglesa, han començat a parlar de "la divisió per anglès (English Divide)". És a dir, els qui saben anglès gaudeixen de l'avantatge econòmic. És la situació en què l'anglès funciona com a factor discriminant professional i econòmic. Un estudi titulat *La competència en anglès i l'ingrés dels graduats universitaris: La llengua anglesa està formant la nova classe alta al Japó?*¹⁶ argumenta la possibilitat d'aquesta divisió i n'afirma l'existència. Però és un estudi parcial i, a parer nostre, no se'n pot fer una afirmació de forma general.

Hem vist la situació de l'anglès al Japó a grans trets. Malgrat la falta de base estadística, hi podríem observar uns fets, però:

1. A la vida quotidiana, no hi ha cap necessitat de conèixer l'anglès.
2. A l'àmbit empresarial, hi ha sectors que necessiten personal capaç de comunicar-se en anglès. Però no és un fenomen generalitzat.
3. No obstant això, no solament hi ha molts aprenents d'anglès, sinó que també hi ha molts examinands dels tests d'avaluació de competència en anglès.

D'aquests 3 punts, podem concloure que, quant a l'anglès, hi ha un desequilibri entre la necessitat i l'aprenentatge.

3. La ideologia lingüística

A la introducció hem fet referència a la proposta d'oficialització de l'anglès. De fet, aquesta mena de proposta aparegué l'any 1872, l'època en la qual la societat japonesa s'afanyava a modernitzar-se. Arinori Mori, de la primera delegació japonesa als Estats Units, va escriure a W. D. Whitney, l'il·lustre lingüista i professor de la Universitat de Yale, per demanar-li l'opinió sobre l'adopció de l'anglès a l'Estat japonès. Tot seguit, citem una part d'aquesta carta (Kawasumi 1978: 47).

¹⁵ Disponible a: <http://www3.justnet.ne.jp/~shiensakai/terg.htm>

¹⁶ Disponible a: <http://www2.osipp.osaka-u.ac.jp/~matusige/>

"The spoken language of Japan being inadequate to the growing necessities of the people of that Empire, and too poor to be made, by a phonetic alphabet, sufficiently useful as a written language, the idea prevails among us that, if we would keep pace with the age, we must adopt a copious and expanding European language. The necessity for this arises mainly out of the fact that Japan is a commercial nation; and also that, if we do not adopt a language like that of English, which is quite predominant in Asia, as well as elsewhere in the commercial world, the progress of Japanese civilization is evidently impossible. Indeed a new language is demanded by the whole Empire".

La proposta de Mori es va fer, òbviament, des del punt de vista de l'estratègia estatal. I l'estratègia consistia a admetre la jerarquia lingüística i situar l'Estat a la classe més alta d'aquesta. Seria molt pràctica, si una llengua fos un mer instrument. La ideologia lingüística que trobem aquí es pot interpretar com a "llengua=instrument".¹⁷ Whitney va replicar la proposta de Mori assenyalant el perill de segregació lingüística en la societat japonesa, entre altres coses.

Després de 128 anys, va aparèixer l'informe esmentat. En citem una part .¹⁸

"It will not be easy to ride the waves of the information technology revolution and globalization. The only way to cope will be to expand domestic use of the Internet and of English as the international lingua franca. People should be familiarized with both on a mass level in childhood.

Lest there be any misunderstanding, we stress that Japanese is a wonderful language. We should nurture culture and cultivation, sensibility and thinking power, by treasuring Japanese and acquiring good Japanese language skills. But to argue that this means rejecting foreign languages reflects mistaken, zero-sum thinking. It is a fundamental fallacy to believe that cherishing the Japanese language precludes studying other languages or that caring for Japanese culture requires rejecting foreign cultures. If we treasure the Japanese language and culture, we should actively assimilate other languages and cultures, enriching Japanese culture through contact with other cultures and showing other countries the attraction of Japanese culture by introducing it in an appropriate fashion in their languages.

English has become the international lingua franca, a process accelerated by the Internet and globalization. So long as English is effectively the language of international discourse, there is no alternative to familiarizing ourselves with it within Japan. Even if we stop short of making it an official second language, we should give it the status of a second working language and use it routinely alongside Japanese."

¹⁷ Però Mori no era un simple partidari d'aquesta ideologia, sinó que en prenia part d'una manera molt radical: al mateix temps, proposava la reforma de l'anglès que consistia en l'eliminació de la irregularitat dels verbs (per exemple, substituir "saw" i "seen" per "seed", "spoke" i "spoken" per "spoked"), l'ortografia, etc.

¹⁸ Pàgina 20 del capítol 6 de l'informe esmentat a la nota 1.

Fixem-nos també en el fet que aquesta reforma lingüística es va proposar abans de la creació de l'esperanto.

El discurs sembla diferent, però essencialment és el mateix. S'hi ha afegit l'argument de respectar el japonès i no hi apareix el pessimisme que tenia Mori sobre la llengua japonesa. Malgrat això, la ideologia lingüística arrelada en el nucli de l'argument és la mateixa. No qüestiona la jerarquia lingüística. Ans exhorta a aprofitar-la.

Un altre punt comú és la dimensió de la visió. Els dos discursos parteixen de l'Estat i no de l'individu. Hi falta la perspectiva que facilita el concepte de dret lingüístic, cosa que ens insinua la raó del menyspreu vers les llengües autòctones distintes al japonès a l'Estat japonès.

4. Conclusió

El fervor cap a l'aprenentatge de l'anglès no correspon a la necessitat real de competència en anglès a la societat japonesa. Podríem dir que la causa d'aquest fenomen és la ideologia lingüística que tracta una llengua com a mer instrument i fomenta el discurs que només elogia i admira el caràcter circulant de la llengua. Aquesta ideologia s'arrela no solament en l'àmbit polític, sinó també en l'individual. Hi ha moltes persones que aprenen anglès sense cap necessitat urgent i es presenten a les proves de competència voluntàriament, pagant-ne tot el cost. Recordem que els ingressos de l'acadèmia privada arribaven a 992.220.000 euros, l'any 1997.

A la societat japonesa, a més de l'anglès, s'hi parlen més llengües. Fins i tot tenim dues llengües autòctones diferents a l'idioma japonès. A més, hi ha una comunitat lingüística força gran de coreà. Tenint en compte la història, no seria estrany que hi hagués una proposta d'oficialització de totes aquestes llengües. Les dues primeres són llengües minoritzades al llarg del procés de la modernització de l'Estat japonès, i l'última és la llengua d'exsúbdivs de l'Imperi japonès (la majoria dels coreans que viuen a l'Estat japonès avui dia són descendents d'aquells que van arribar de la península coreana i es van instal·lar a l'arxipèlag quan eren japonesos). Però, no n'hi ha hagut. La indiferència vers aquestes llengües no és aliena al fervor que rep l'aprenentatge de l'anglès. La indiferència i el fervor són els dos punts extrems d'una única regla que mesura el valor de l'idioma només pel seu preu al mercat. Convé recordar l'aclaparadora presència de l'anglès al sistema escolar i als cursos televisius i radiofònics.

Al llarg de la modernització de la societat japonesa, han sorgit diverses propostes sobre l'oficialització de l'anglès i algunes han estat objecte de debat social. Nogensmenys, mai no s'ha fet cap cens lingüístic. Totes aquestes propostes i tots aquests debats no han tingut una base científica, solament n'han tingut d'ideològica, cosa que ens demostra el caràcter fictici de la necessitat d'anglès propagada. Ara caldria dur a terme un cens lingüístic, però no per discutir l'oficialització de l'anglès, sinó per plantejar una política lingüística que garanteixi el dret lingüístic dels parlants de les llengües minoritzades a l'Estat japonès.

5. Bibliografia

FUNABASHI, Youichi. *Aete êgo kôyôgoron (Sobre l'oficialització de l'anglès)*. Bungê Syunjû, 2000.

Japan Association of College English Teachers Language Policy Special Interest Group 2000. *Nihon no jítai ni okeru gengo sâbisu ni kansuru kenkyû (Estudi sobre els serveis lingüístics a les municipalitats japoneses)*. JACET-SIG, 2000.

KAWASUMI, Tetuya (ed.). *La història del debat entorn de l'ensenyament de l'anglès*. Taisyûkan syoten, 1978.

Nihon Hôshô Kyôkai. *El llibre de text del curs La conversa en anglès*, vol. 40, núm. 3. NHK syuppan, 2002.

OKADO, Hiroko. 'Nihon ni okeru "Gaikokugo kyôiku tayôka" no kokoromi (*La temptativa per variar l'ensenyament de llengües estrangeres al Japó*)'. *Huroo Tyoo Dayori*, núm. 3, 1998, p. 46.

TANAKA, Hiroshi. *Zainiti gaikoku jin (Els estrangers al Japó)*. Iwanami syoten, 2002.

TANAKA, Katuhiko. *Kokka go o koete (Enllà de la llengua de l'estat)*. Tikuma syobô, 1989.

Documents

Anunci oficial núm. 176 (14 de desembre de 1998) del Ministeri d'Educació i Ciència (Reforma sobre les normes d'orientació educativa per a l'ensenyament secundari).

Les normes d'orientació educativa del Ministeri d'Educació i Ciència destinades al Batxillerat.

Nobuyuki Tukahara
Universitat de Nagoya
tukahara.nobuyuki@nifty.com